

Sławomir Sobczyk

Akademia Sztuk Pięknych im. Jana Matejki w Krakowie
e-mail: ssobczyk@asp.krakow.pl

Bibliotheca Angelica – „złota” biblioteka Rzymu

Słowa kluczowe: Bibliotheca Angelica, biblioteki włoskie, biblioteki zakonne, biblioteki rzymskie, Galleria Angelica

Abstrakt: Miasto Rzym jest kolebką cywilizacji i kultury. W nieskończoność można obcować tu ze starożytnymi i średniowiecznymi zabytkami, imponującymi kościołami, fontannami, pomnikami oraz dziełami sztuki wybitnych artystów. Rzym jest również miejscem, w którym można znaleźć wiele ciekawych pisemnych dzieł przechowywanych w jego bibliotekach – doskonałym przykładem jest rzymska Bibliotheca Angelica. Artykuł przedstawia historię, architekturę, księgozbiór oraz dzisiejszą działalność Biblioteki Angelica.

Keywords: Bibliotheca Angelica, italian libraries, monastic libraries, roman libraries, Galleria Angelica

Abstract: The city of Rome is the cradle of civilization and culture. Here you can experience the ancient and medieval monuments, impressive churches, fountains and works of art by outstanding artists. Rome is also a place where you can find many interesting written works stored in the city libraries – a perfect example is the Roman Bibliotheca Angelica. The article presents the history, architecture, book collection and daily activities of the Angelica Library.

W samym centrum Rzymu, nieopodal Piazza Navona, przy Piazza Sant`Agostino 8, znajduje się najpiękniejsza i najciekawsza rzymska biblioteka. Bibliotheca Angelica, otwarta dwa lata po słynnej Bodleian Library w Oxfordzie, jest jedną z pierwszych europejskich bibliotek publicznych. Fundatorowi biblioteki od początku przyświecała intencja udostępnienia księgozbioru jak najszerzej rzeszy czytelników, niezależnie od pozycji społecznej i statusu ekonomicznego. Bibliotheca Angelica działa do dnia dzisiejszego i również obecnie realizuje ideę promowania włoskiej kultury i sztuki, między innymi dzięki powołaniu do życia galerii sztuki.

Historia Biblioteki

Bibliotheca Angelica została założona w 1604 r., początkowo należała do klasztoru Augustiańskiego, a w 1609 r. stała się drugą we Włoszech (po Bibliotheca Ambrosiana w Mediolanie) biblioteką publiczną [4, s. 366]. Instytucja ta swoją nazwę (nadaną w 1626 r.) zawdzięcza fundatorowi, augustiańskiemu biskupowi Angelo Rocca, znanemu też pod kandydackim imieniem Camers Camerinus (fot. 1) [5, s. 503].

Fotografia 1. Portret biskupa Angelo Rocca

Źródło: <http://www.bibliotecaangelica.beniculturali.it/index.php?it/166/angelo-rocca>.

Ten pisarz, badacz historii i erudyta, odpowiedzialny w okresie pontyfikatu papieża Sykstusa V za Drukarnię Watykańską, był też zapalonym kolekcjonerem rzadkich książek [6, s. 100]. Co niezwykle istotne, pracował nad przygotowaniem *Biblia Sistina*, pierwszej łacińskiej wersji Biblii od 1471 r. [6, s. 100]. Swój bogaty księgozbiór, liczący ok. 20 tys. woluminów, Rocca przekazał pod koniec XVI w. konwentowi św. Augustyna w Rzymie, w którym od stuleci gromadzono cenne manuskrypty podarowane przez dostojników rzymskich oraz książki należące wcześniej do braci zakonnych [3]. Przed rokiem 1604 biblioteka stanowiła integralną część klasztoru Augustianów, a jej zbiory były dostępne jedynie dla mnichów. Dopiero dzięki Angelo Rocca biblioteka klasztorna zyskała odpowiedni budynek i środki na bieżące utrzymanie, sformułowano także zasady jej funkcjonowania. Biskupowi zależało przede wszystkim na otwarciu biblioteki dla wszystkich czytelników oraz „uwolnieniu” jej od jakiegokolwiek cenzury i ograniczeń rządowych [3]. Cenne książki musiały oczywiście być przechowywane w specjalnie do tego celu zaprojektowanych szafach, a dostęp do księgozbioru wymagał pobrania klucza. Sformułowane przez fundatora zasady funkcjonowania biblioteki były w tym okresie innowacyjne, budziły duże zainteresowanie w środowisku bibliotekarskim i zostały szybko implementowane przez inne biblioteki. W roku 1608 Rocca opublikował krótki tekst pt. *Bibliotheca Angelica* (opisujący w skrócie księgozbiór), który można uznać za jeden z pierwszych folderów popularyzujących bibliotekę [1].

W roku 1614 papież Klemens VIII zatwierdził darowiznę Bibliotheca Angelica na rzecz zakonu augustianów, w uznaniu jego zasług dla kultury [6, s. 100]. Mnisi zawsze cieszyli się zaufaniem i szczególnymi względami papieża. Otrzymali na przykład zgodę na przechowywanie w bibliotece tzw. ksiąg zakazanych (*libri prohibiti*), ocenzone przez Święte Oficjum (*Santo Ufficio*). Kolejnym cennym nabytkiem Bibliotheca Angelica był liczący 3 tys. woluminów zbiór Lucasa Holste’a, kuratora Biblioteki Watykańskiej, przekazany

augustianom w 1661 r. W roku 1704 do Bibliotheca Angelica przekazany został księgozbiór biblioteki kardynała Enrico Norrisa [7].

W pierwszej połowie XVIII w. biblioteka zgromadziła znaczący księgozbiór dotyczący reformacji i kontrreformacji, będący do dnia dzisiejszego najbogatszym źródłem wiedzy na temat tego burzliwego okresu. W 1762 r. bracia zakonni podjęli decyzję o zakupie księgozbioru zmarłego rok wcześniej kardynała Domenico Passionei, wieloletniego legata papieskiego w różnych krajach protestanckich, łączonego z kręgiem rzymskich jansenistów, kolekcjonera tekstów religijnych i polemicznych [10]. Nabytek, pozyskany dzięki środkom przyznanym bibliotece przez biskupa Rocca, dwukrotnie zwiększył dotychczasową kolekcję, ale przede wszystkim dostarczył badaczom nieocenionych informacji naukowych [3].

Fotografia 2. Portret pierwszego świeckiego dyrektora Ettore Novelliego

Źródło: <http://www.bibliotecaangelica.beniculturali.it/>.

Największy wpływ na rozwój Bibliotheca Angelica w XVIII w. miał pochodzący z Czech Kosmas Schmalfus, pełniący w latach 1766-1776 rolę asystenta generała zakonu augustianów w Rzymie. Schmalfus całkowicie zindeksował katalog rzeczowy oraz w połowie katalog autorów [1]. Prace nad katalogiem autorów zakończył następca Schmalfusa, pochodzący z Niemiec, Richard Tecker. Katalogi autorstwa Schmalfusa i Teckera składają się z 54 tomów i są używane praktycznie do dnia dzisiejszego [1].

Dalsze losy Bibliotheca Angelica są ściśle związane z historią Włoch. W 1873 r. biblioteka została przejęta przez nowo powstałe państwo włoskie. Pierwszy świecki dyrektor biblioteki, Ettore Novelli, zakupił 171 manuskryptów i 599 książek z biblioteki rodzinnej księcia Massimo [10] (fot. 2).

W 1919 r. księgozbiór biblioteki powiększył się o kolekcję prac Giambattista Bodoniego, w 1975 r. o kolekcję krytyka literackiego Arnaldo Bocellisego, a pod koniec XX w. o 954 dziełnowiecznych librett operowych z kolekcji Nicola Santangelo [3]. Od 1940 r. biblioteka przechowuje składające się z 10 tys. woluminów archiwum Accademia Letteraria dell' Arcadia. Od 1975 r. Bibliotheca Angelica znajduje się pod nadzorem włoskiego Ministerstwa Kultury [3].

Architektura budynku i wnętrza

Mniej więcej 30 lat po śmierci biskupa Rocca księgozbiór Bibliotheca Angelica był już tak duży, że przestał mieścić się w murach klasztoru. Augustianie zakupili więc kilka działek po drugiej stronie ulicy i postanowili przenieść tam bibliotekę. Autorem projektu był architekt Francesco Borromini, któremu zadanie to powierzył papież Aleksander VII. Biblioteka stanęła w miejscu wyburzonych pięciu starszych budynków, po prawej stronie fasady kościoła Sant'Agostino. Dzieło Borrominiego po latach również zostało zrównane z ziemią na polecenie augustianów, przed kolejną przebudową klasztoru [12, s. 314]. Po budynkach autorstwa Borrominiego zostało jedynie kilka szkieletów znajdujących się obecnie w Bibliotece Albertina w Wiedniu oraz szczegółowy opis wykonany w 1674 r. przez prawnika, Carlo Cartariego [11, s. 15].

Znacząca rozbudowa księgozbioru w 1762 r. wymusiła ostatecznie przebudowę klasztoru, która została zlecona przez przeora generalnego Francisco X Vazqueza. Ostatecznie biblioteka była zamknięta z powodu renowacji w latach 1748-1786, a po otwarciu czytelnicy mogli już korzystać z pisanych odręcznie katalogów bibliotecznych. Za rozbudowę i dzisiejszą aranżację czytelnicy odpowiedzialny jest architekt Luigi Vanvitelli [11, s. 26]. Obecnie biblioteka znajduje się na pierwszym piętrze budynku przy Piazza Di Sant'Agostino 8, do którego wejście prowadzi przez szerokie, drewniane drzwi (fot. 3).

Fotografia 3. Wejście do biblioteki

Źródło: fotografia własna.

Na szczycie schodów można podziwiać marmurowe popiersia: Klemensa XIII, Benedykta XIV, Enrico Norisa i Egidio Colonna (fot. 4).

Fotografia 4. Płaskorzeźba z wizerunkiem Angelo Rocchae

Źródło: fotografia własna.

Bezpośrednio z ogromnego hallu można dostać się do gabinetu dyrektora biblioteki, w którym znajdują się portrety zakonników, pełniących w przeszłości funkcję głównych bibliotekarzy (*prefetti*). Jedną ze ścian pokrywa niezwykle fresk, pochodzący prawdopodobnie z pierwszej połowy XV w., przedstawiający Madonnę z Dzieciątkiem z kościoła św. Tryfona, zburzonego przy okazji rozbudowy biblioteki. W gabinecie dyrektora znajduje się również para globusów (ziemski i niebiański) z kolekcji Passionei, autorstwa Willema Janszoon Blaeu, datowanego na okres 1599-1603 [11, s. 30].

Czytelnia to pomieszczenie o wysokości 19 metrów, którego ściany są w całości pokryte drewnianymi regałami, wykonanymi w 1764 r. przez architekta Nicola Fagioli (fot. 5-11) [2, s. 105]. Książki są ustawione w rzędach zgodnie z wielkością, od największych na dolnych półkach do najmniejszych na górnych. Tytuły książek są napisane na grzbietach złotymi literami, od których odbija się słońce wpadające do czytelnicy, co daje efekt niezwyklego rozświetlenia i stało się przyczyną nadania bibliotece określenia „złotej”, czyli *biblioteca dorata* [11, s. 11]. Wzdłuż ścian czytelnicy ciągną się dwie wąskie galerie, ogrodzone balustradami, do których można wejść przez niewielkie drzwi.

Fotografia 5. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 6. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 7. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 8. Czytelnia Biblioteki Angelica

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 9. Czytelnia Biblioteki Angelica

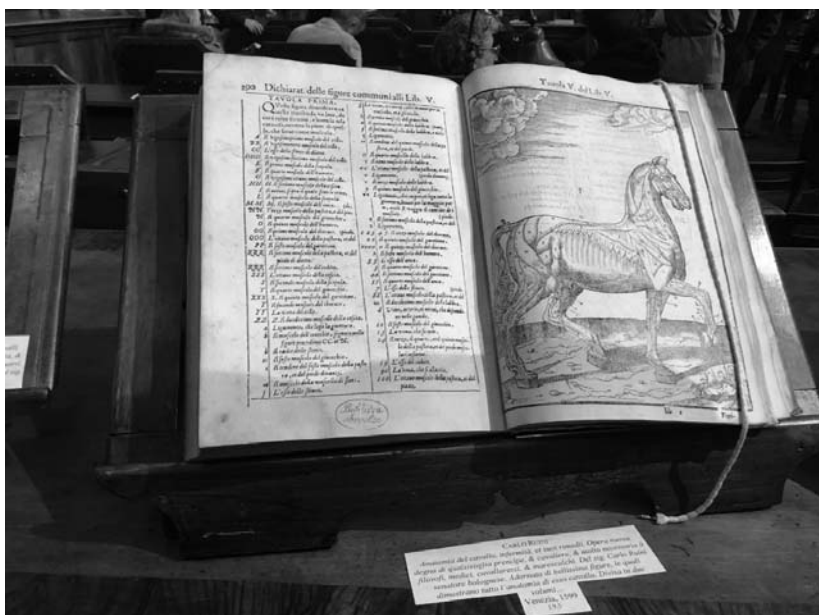
Źródło: fotografia własna.

Fotografia 10. Ekspozycja w czytelni

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 11. Ekspozycja w czytelni

Źródło: fotografia własna.

Księgozbiór, kolekcje oraz unikatowe wydawnictwa

Obecnie księgozbiór Bibliotheca Angelica liczy 200 tys. woluminów, z czego 100 tys. wydawnictw pochodzi z okresu od XV do XIX w. Są to pozycje dotyczące przede wszystkim reformacji i kontrreformacji, dzieje teatru w przedziale od XV do XVIII w., dzieje Rzymu, teksty literatury włoskiej. Na całość zbiorów składają się 672 periodyki włoskie i zagraniczne, z czego 150 to tytuły współczesne [3]. Zbiory biblioteki można podzielić na kolekcję antyczną, kolekcję współczesną oraz unikatowe i rzadkie wydawnictwa.

Kolekcja antyczna

Księgozbiór antyczny składa się z ponad 100 tys. woluminów, opublikowanych między XV i XIX w. Jądro kolekcji stanowią: księgozbiór Angelo Rocco, dar Lucasa Holste oraz kolekcja Domenico Passionei. Do najbogatszych działów, uzupełnianych do dnia dzisiejszego o dary i zakupy, należą prace dotyczące: myśli św. Augustyna oraz aktywności zakonu augustianów, historii reformacji i kontrreformacji, kolekcje dzieł Dantego, Petrarki i Boccaccio [1].

Kolekcja współczesna

Od 1873 r. kolejni dyrektorzy starali się uzupełniać przede wszystkim takie działy biblioteki jak: literatura włoska, krytyka literacka, historia kościoła w okresie reformacji

i kontrreformacji. W ciągu stulecia księgozbiór biblioteki został zwiększony o kolejne 100 tys. książek. Kolekcja współczesna zawiera między innymi: zapisy dialektu rzymskiego autorstwa Giggi Zanazzo oraz korespondencję Domenico Gnoli i Felice Barnabei, prywatną kolekcję krytyka literackiego Arnaldo Bocelliego, dar rodziny Marcello Cardone oraz Achille Tartaro. Istotną częścią kolekcji jest również archiwum Akademii Arkadyjskiej, znajdujące się w zbiorach Bibliotheca Angelica od 1940 r. [1].

Cymelia w zbiorach biblioteki

Bibliotheca Angelica może poszczycić się wieloma cennymi zabytkami. Do najważniejszych z nich należą:

- ***Liber Memorialis de Remiremont*** – Ten unikalny manuskrypt, pochodzący z klasztoru Remiremont we wschodniej Francji, to nic innego jak odręczny spis nazwisk osób żyjących lub zmarłych, wspomnianych w modlitwach. Pierwsze nazwiska w księdze pochodzą z IX w., a zapiski były prowadzone przez kolejne trzy stulecia. Księga jest ozdobiona ornamentowymi inicjałami i wzorami geometrycznymi, w kolorach fioletu, czerwieni, żółci i złotego [1].
- ***De Balneis Puteolanis*** – To średniowieczny wiersz dydaktyczny w języku łacińskim, przypisywany Piotrowi z Eboli, opisujący właściwości wód termalnych z Pozzuoli i Baia. Pochodzi z kolekcji Passionei i jest datowany na koniec XIII w. Manuskrypt został ozdobiony 18 niezwyklejmi ilustracjami, przedstawiającymi sceny z łaźni [11, s. 39].
- ***Biblia atlantycka*** – Nazwa tego dzieła wzięła się od jej rozmiarów, które wynoszą 500 x 400 mm. Pozycja ta liczy ponad 1000 stron. Takie księgi powstawały między X a XII w. i były przeznaczone do publicznego czytania. W księgozbiórze Bibliotheca Angelica znajdują się trzy takie biblie, pochodzące z kolekcji Domenico Passionei [11, s. 40].
- ***Historia naturalis*** – W Bibliotheca Angelica znajduje się włoskie wydanie *Historia naturalis* z 1476 r., tłumaczonej przez Cristoforo Landino, a dedykowanej Ferdynandowi I Aragońskiemu, władcy Neapolu. Tłumaczenie tej pozycji z łaciny stanowi punkt zwrotny w rozwoju języka włoskiego. Skórzana oprawa wielotomowego dzieła pochodzi z XVIII w. [1].
- ***Boska komedia*** – Księgozbiór biblioteki zawiera XIV-wieczny manuskrypt dzieła Dante Alighieri, udekorowany 34 ilustracjami na złotym tle, pochodzącymi prawdopodobnie z warsztatu Mezzaratta w Bolonii [11, s. 42].
- ***Manuskrypty muzyczne*** – W kolekcji Bibliotheca Angelica znajduje się ok. 60 manuskryptów muzycznych, głównie z okresu średniowiecza. Są one istotne ze względu na możliwość prześledzenia historii notyfikacji muzycznej [11, s. 44].
- ***Megillab Ester*** – *Księga Estery* to pergaminowy zwój wzorowany na liturgicznych księgach żydowskich. Ma 83 cm wysokości i 520 cm długości, został napisany XVII-wieczną czcionką, udekorowany herbem właściciela oraz motywami

kwiatowymi. Zwój owinięto wokół bogato zdobionego, drewnianego wałka, z inskrypcją właściciela i datą zakupu: 11 dzień miesiąca Adar roku 5422 (2 marca 1662 r.).

- **Książki botaniczne** – W księgozbiorze Bibliotheca Angelica znajduje się ponad 250 książek botanicznych, publikowanych między XVI i XVIII w., pięć rękrotnie wykonanych herbariów z XVI w., prawdopodobnie autorstwa Gherardo Cibo oraz kilkanaście manuskryptów datowanych na XIII-XIX w. Wśród wielu cennych woluminów należy zwrócić uwagę na unikatowe wydawnictwo Giorgio Boneliiego, obejmujące następujące tomy: *Hortus Romanus* z akwarelami przedstawiającymi rośliny z ogrodów botanicznych Rzymu, *Hortus Sanitatis* z pierwszą znaną ilustracją trufli, *Dioscorides* oraz *Hortus Eystettensis* z barokowymi rycinami roślin z ogrodów botanicznych Europy [1].
- **Herbarium** – W kolekcji Bibliotheca Angelica znajduje się unikalny zielnik, złożony z pięciu tomów i zawierający egzemplarze wysuszonych roślin. *Herbarium* podzielono na dwie części: A i B. *Herbarium A* (jeden tom) składa się z 533 próbek ułożonych bez jakichkolwiek kryteriów i wiedzy botanicznej. Natomiast *Herbarium B* (pięć tomów) zawiera 1347 próbek roślin ułożonych w porządku alfabetycznym, opatrzonych odpowiednimi rysunkami, objaśnieniami oraz indeksem rzeczowym. Autorstwo pracy przypisuje się Gherardo Cibo, który po przejściu na emeryturę w 1540 r. poświęcił się całkowicie studiom botanicznym [1].
- **Rerum medicarum Novae Hispaniae thesaurus (Tessoro Messicano)** – To niezwykle dzieło znane też jako tzw. Skarb Meksykański, wydane w 1651 r. Jest efektem współpracy Hiszpanii i Włoch na początku XVII w. W roku 1570 król Hiszpanii Filip II poprosił nadwornego lekarza Indii, Francisco Hernandeza, o udanie się do Meksyku celem przeprowadzenia badań lokalnych roślin leczniczych. *Tessoro Messicano* jest kolekcją danych botanicznych, zoologicznych i mineralogicznych z Nowego Świata, będących efektem siedmioletnich badań Hernandeza [11, s. 68].
- **Atlas anatomiczny Paolo Mascagniego** – Jedna z najbardziej monumentalnych publikacji. Składa się z 44 tablic przedstawiających człowieka rzeczywistych rozmiarów, w różnych przekrojach anatomicznych. Wykonanie każdej strony wymagało użycia 3 miedzianych tablic. Na kolejnych stronach książki uwidoczniono poszczególne warstwy: mięśnie powierzchowne i głębokie, nerwy, naczynia, szkielet. Rysunki były wykonywane przez Antonio Seratoniego i jego uczniów pod kierunkiem Paolo Mascagniego i jego następców, bezpośrednio w kostnicy. Koszty przygotowania i wydania publikacji były tak ogromne, że Mascagni musiał zastawić niektóre ze swoich nieruchomości [11, s. 73].
- **Kolekcja map miast** – Kolekcja map miast południowych Włoch powstała na zlecenie Angelo Rocca w ciągu ostatnich dekad XIV w. W czasie swojej podróży po Królestwie Obojga Sycylii biskup zlecał wykonywanie rysunków mnichom lub nieznanym pejzażystom. Planował stworzenie z nich albumu, na przeszkodzie stanęły jednak niejednolity format i różnorodna technika rysunków. Dzisiaj kolekcja stanowi istotne źródło informacji o planowaniu i układzie miast południowych regionów Włoch [3].

Galleria Angelica

Na parterze Pałacu Sant`Agostino, obok pomieszczeń samej biblioteki, znajduje się galeria artystyczna poświęcona sztuce współczesnej. Galeria ma oddzielne wejście od via Sant`Agostino 11, ale jest bezpośrednio połączona z biblioteką (fot. 12).

Fotografia 12. Wejście do Galerii Angelica

Źródło: fotografia własna.

Przestronne, jasne pomieszczenie galerii, z arkadowymi oknami i minimalistycznym, nowoczesnym wystrojem, w ciekawy sposób kontrastuje z tradycyjnym, rokokowym wystrojem Bibliotheca Angelica.

Pomieszczenie galerii zostało wydzielone w drugiej połowie XVIII w. podczas przebudowy klasztoru przez Luigi Vanvitelliego [11, s. 34]. Wcześniej w tym miejscu znajdowała się łaźnia, udostępniana przez bogatych obywateli miasta dla okolicznych mieszkańców dzielnicy, nieposiadających w domach łaźni. Po zjednoczeniu Włoch po 1871 r., przez wiele lat trwały uzgodnienia między władzami zakonu augustianów i Ministerstwem Edukacji w sprawie przekazania niektórych pomieszczeń, między innymi dzisiejszej galerii [11, s. 34]. Wcześniej w pomieszczeniu galerii znajdowało się mieszkanie bibliotekarza i magazyn książek. Galleria Angelica została ostatecznie powołana do życia w 1994 r., ponad 100 lat po formalnym przejściu pomieszczeń przy via Della Scrofa przez bibliotekę [9].

Początkowo w galerii wystawiano starodruki i manuskrypty z zasobów Bibliotheca Angelica oraz sztukę antyczną. W 2005 r. doszło jednak do zmiany kursu i Galleria Angelica

stała się galerią sztuki współczesnej, w której organizowane są wystawy rzeźby, grafiki czy fotografii [9]. Często też pojawiają się tam wystawy tematyczne, poświęcone wielkim twórcom włoskim i zagranicznym, takim jak: Rafael, Banksy, Federico Fellini (fot. 13-14).

Fotografia 13. Wystawa w Galerii Angelica – Federico Fellini

Źródło: fotografia własna.

Fotografia 14. Wystawa w Galerii Angelica – Federico Fellini

Źródło: fotografia własna.

Działalność biblioteki dzisiaj

Czytelnia jest otwarta od poniedziałku do soboty, w różnych godzinach, zwykle w poniedziałki, piątki i soboty w godzinach 8.15–13.45, a w pozostałe dni w godzinach 5.15–19.15. Trzeba pamiętać, że instytucja często jest miejscem różnych okolicznościowych wystaw, targów, konferencji czy pokazów i wówczas jest zamknięta dla odwiedzających. Do biblioteki może wejść każdy, kto ma ukończone 16 lat i legitymuje się dowodem tożsamości ze zdjęciem. W recepcji przy wejściu należy pozostawić okrycia wierzchnie i torby, a wejście do biblioteki jest możliwe dopiero po otrzymaniu karty wstępu. Biblioteka dysponuje też osobnym wejściem dla niepełnosprawnych od Via Sant'Agostino 13. Osoby zainteresowane historią biblioteki i jej księgozbiorem mogą uczestniczyć w wycieczce z przewodnikiem, którą należy umówić w biurze biblioteki z odpowiednim wyprzedzeniem.

Wnętrze Bibliotheca Angelica od wielu lat inspirowała twórców filmowych. Czytelnia została wykorzystana w następujących filmach: *Il giardino dei Finzi Contini* Vittorio De Sicca z 1970 r., *Inferno* Dario Argente z 1980 r. oraz *Anioły i demony* Rona Howarda z 2009 r., będącym ekranizacją bestsellerowej powieści Dana Browna pod tym samym tytułem [9]. Częstymi gośćmi Bibliotheca Angelica są również styliści i projektanci mody. Odbywają się tam między innymi pokazy mody znanego włoskiego projektanta, Raniero Gattinoniego [9].

Biblioteka umożliwia dostęp do księgozbioru przez różne katalogi *online* (w zależności od rodzaju kolekcji):

- OPAC SBN – to włoski katalog narodowy, umożliwiający wyszukiwanie zarówno pozycji antycznych, jak i współczesnych (<http://opac.sbn.it>);
- katalogi historyczne – 216 katalogów 36 włoskich bibliotek działających pod egidą Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa (<http://cataloghistorici.bdi.sbn.it>);
- INTERNET CULTURALE – włoska biblioteka cyfrowa i portal instytucji kulturalnych (<http://www.internetculturale.it>);
- EDIT16 – rosnąca kolekcja edycji drukowanych we Włoszech między 1501 a 1600 r.; umożliwia dostęp do zdigitalizowanych wersji tekstów (<http://edit16.iccu.sbn.it>);
- MANUS – baza danych Manus zawiera opisy i obrazy manuskryptów znajdujących się w publicznych i prywatnych włoskich bibliotekach (<http://manus.iccu.sbn.it>);
- baza bibliotek włoskich (<http://anagrafe.iccu.sbn.it>) [3].

W sieci znajdują się też zdigitalizowane reprodukcje starych, pisanych odręcznie katalogów, które można podziwiać na miejscu. Możliwe jest przeglądanie *online* 1987 librett operowych, które zostały w całości zdigitalizowane przez Rafaello Tomaciello [3].

Bibliotheca Angelica została powołana do życia ponad 400 lat temu przez augustiańskiego biskupa, Angelo Rocca. Temu erudycie i bibliofilowi przyświecała idea udostępnienia unikalnego księgozbioru wszystkim potencjalnym czytelnikom, niezależnie od ich statusu społecznego czy ekonomicznego. Można wręcz powiedzieć, że była to jedna z pierwszych włoskich instytucji pożytku publicznego.

Biblioteka jest nieocenionym źródłem wiedzy architektonicznej, historycznej i bibliograficznej. Stanowi też jedyne w swoim rodzaju muzeum literatury włoskiej, pozycji związanych z historią kościoła oraz szczególnych obiektów, które pozwalają na zrozumienie wielowiekowej roli biblioteki w historii Włoch.

Bibliografia

1. Angelica Library. *The most beautiful library in Italy* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <https://www.rhometguesthouse.com/angelica-library/>. Stan z dnia 15.08.2020.
2. BAUR-HEINHOLD Margarete. *Schöne alte Bibliotheken. Ein Buch vom Zauber ihrer Räume*. Monachium: Georg D.W. Callwey, 1972. ISBN 3-7667-0245-9.
3. *Bibliotheca Angelica* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://bibliotecaangelica.beniculturali.it/index.php?en/1/home>. Stan z dnia 02.09.2020.
4. CHEŁMIŃSKI Zygmunt (red.). *Podręczna encyklopedia kościelna*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1904.
5. GRYGLEWICZ Feliks, ŁUKASZYK Romualda, SUŁKOWSKI Zygmunt (red.). *Encyklopedia katolicka*. T. 2. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1985.
6. HERBERMANN Charles George, PACE Edward Aloysius, PALLENS Condé Benoist, SHAHAN Thomas Joseph, WYNNE John Joseph (red.). *The Catholic Encyclopedia. An International Work of Reference on the Constitution, Doctrine, Discipline, and History of the Catholic Church*. New York: The Universal Knowledge Foundation, 1912.
7. *La Biblioteca Angelica, Roma – Francesca Pola* [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://francescapola.blogspot.com/2013/11/la-biblioteca-angelica-roma.html>. Stan z dnia 04.09.2020.
8. MUNAFÓ Paola, MURATORE Nicoletta. *La Biblioteca Angelica*. Rzym: Istituto Poligrafico e Zilecca Dello Stato, 1989.
9. *Rozmowa z pracownikiem Biblioteki Angelica z dnia 07.02.2020* [Dokument niepublikowany].
10. SCIARRA Elisabetta. Breve storia del fondo manoscritto della Biblioteca Angelica. *La Bibliofilia* [Dokument elektroniczny]. 2009, nr 3. Tryb dostępu: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26198848>. Stan z dnia 10.08.2020.
11. TERLIZZI Fiammetta. *La Biblioteca Dorata*. Cantalupo in Sabina: Edizioni Sabinae, 2015. ISBN 978-8898-623-235.
12. TURNER Jane (red.). *The Dictionary of Art*. T. 19. New York, London: Grove, 1996. ISBN 1-884446-00-0.